

КЫРГЫЗ-ТҮРК «МАНАС» УНИВЕРСИТЕТИ

КООМДУК ИЛИМДЕР ИНСТИТУТУ

ПЕДАГОГИКА БАГЫТЫ

**МАХМУД КАШГАРИНИН “ДИВАН ЛУГАТ АТ-ТҮРК”
СӨЗДҮГҮ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫК БУЛАК КАТАРЫ**

МАГИСТРДИК ДИССЕРТАЦИЯ

Акылай АСАМИДИНОВА

Илимий жетекчи:

П.и.д., проф. Акматали АЛИМБЕКОВ

БИШКЕК-2019

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	: Акылай Асамидинова
Университет	: Кыргыз-Түрк «Манас» Университети
Багыты	: Педагогика
Иштин сыпаты	: Магистрдик диссертация
Беттердин саны	: xvii+134
Бүтүрүү датасы	: 19/06/2019
Илимий жетекчи	: п.и.д., проф. Акматали Алимбеков

Махмуд Кашгаринин «Диван лугат ат-түрк» сөздүгү этнопедагогикалык булак катары

Махмуд Кашгари XI кылымда Теңир тоолук түрк элдеринен чыккан улуу аалым. Ал 1072-1074-жылдар аралыгында «Диван лугат ат-түрк» сөздүгүн жазып калтырган. Мурас-чыныгы түрк энциклопедиясы катары бир топ илимдер айдыңынан изилденип келет.

Ал эми мурасты педагогикалык өңүттөн изилдөө, андагы таалим-тарбиялык ойлорду жана түшүнүктөрдү анализдөө иштери чакан макалалар жана билдирүүлөр менен чектелип, өзүнчө атайын терең изилдөөгө алынган эмес. Бул өксүк Махмуд Кашгаринин «Диван лугат ат-түрк» мурасын тарыхый педагогикалык өңүттө изилдөөбүзгө себеп болду.

Диссертациялык иш баш сөздөн, киришүүдөн, үч бөлүмдөн, корутундудан жана колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

Биринчи бөлүмдө жалпы маалымат берилип, Түркия Республикасы менен кыргыз илим дүйнөсүндө Махмуд Кашгаринин «Диван лугат ат-түрк» мурасын

тарыхый, лингвистикалык жана педагогикалык өнүттөн изилдөө иштери талдоого алынды. Андан соң башка өлкөлөрдө аталган мурасты которуу иштери тууралуу чакан маалымат берилди.

Экинчи бөлүмдө мураста камтылган баланын төрөлүшүнө байланыштуу түшүнүктөр, бала затын сыпаттоочу сөздөр, «баланын тили» тууралуу маалыматтар кыргыз педагогикалык маданияты менен салыштырылды. Ошондой эле балдарды кароого жана ден-соолугун сактоого байланыштуу ишенимдер, окутуу-тарбиялоого байланыштуу жалпы педагогикалык аталыштар, бешик ыры, оюн жана оюнчук түшүнүктөрү, ата-эненин милдеттерине байланыштуу салттык көз караштар, акыл-билим жана адеп тарбиясына тиешелүү аныктамалар менен кыргыз элиндеги салттык түшүнүктөрдүн тектештиги изилдөөгө алынды.

Үчүнчү бөлүмдө мурастагы макал-лакаптарда камтылган таалим-тарбиялык идеялардын негизги багыттары ачып көрсөтүлүп, андагы насаат ырлары менен кыргыз фольклорундагы санат-насыят ырларынын окшоштуктары, айырмачылыктары жана жалпылыктары талдоого алынды.

Диссертациянын жыйынтык бөлүмүндө жасалган иштердин корутундусу берилип, андан соң изилдөө ишине байланыштуу колдонулган адабияттардын тизмеси алфавиттик негизде көрсөтүлдү.

Ачкыч сөздөр: Махмуд Кашгари, «Диван лугат ат-түрк», сөздүк, балдар, тарбия, этнопедагогика, педагогика, салттык түшүнүктөр ж.б.

Öz

Yazar	: Akılay Asamidinova
Üniversite	: Kırgızistan-Türkiye “Manas” Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Eğitim Bilimleri
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xvii+134
Mezuniyet Tarihi	: 19/06/2019
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Akmatı Alimbekov

ETNOPEDAGOJİK KAYNAK OLARAK KAŞGARLI MAHMUD’UN «DİVÂNÜ LUGÂTİ’T-TÜRİK» SÖZLÜĞÜ

Kaşgarlı Mahmud XI. yüzyılda Tanrı Dağlarında yaşayan türk topluluklarında yaşayan büyük bir alimdir. O, 1072-1074 yıllarında “Divanü Lügati’t –türk” sözlüğünü yazmıştır. Eser, gerçek türk ansiklopedisi olarak birçok bilim alanlarda araştırılmaktadır.

Eğitim alanında ise eseri araştırma ondaki eğitimle ilgili düşünceleri ve kavramları inceleme işleri kısa makaleler ve bildirilerle sınırlı olarak konuyla ilgili derin bir araştırma yapılmamıştır. Bu eksik Kaşgarlı Mahmud ve onun “Divanü lügati’t-türk” eserini etnopedagoji kaynak olarak araştırmamıza neden olmuştur.

Tezimiz önsöz, giriş, üç bölümden, sonuç ve kaynaklardan oluşmaktadır.

İlk bölümde Türkiye ve Kırgızistan bilim dünyasında Kaşgarlı Mahmud ve onun “Divan lügati’t türk” eseriyle ilgili tarih, dilbilim ve pedagoji bilim dallarında yapılan araştırmalar incelenmiştir. Bununla birlikte diğer ülkelerde eseri çeviri işleri hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde eserde geçen çocuk doğumuyla ilgili kavramlar, çocuk için kullanılan sıfatlar, “çocuk dili” ile ilgili bilgiler kırgız eğitim kültürüyle karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte çocuğu büyütmek, sağlığını korumakla ilgili inançlar, eğitim ve eğitmekle ilgili genel kavramlar, beşik ve ninni, oyun ve oyuncak kelimeleri, anne ve baba sorumluluklarıyla ilgili düşünceler,

akıl ve ahlak terbiyesiyle ilgili kavramlar ile kırgız halkının geleneksel düşünceleri arasındaki benzerlikler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde eserde geçen atasözlerindeki eğitim düşünceleri ana başlıklara sınıflandırılmış ve öğüt şiirlerinin kırgız kültürüyle benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiştir.

Tezin son kısmında sonuç, kaynaklar gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kaşgarlı Mahmud, Divan lügati't türk, sözlük, çocuklar, terbiye, etnopedagoji, pedagoji, geleneksel kavramlar vb.

АБСТРАКТ

Автор	: Акылай Асамидинова
Университет	: Кыргызско-Турецкий университет «Манас»
Направление	: Педагогика
Тип диссертации	: Магистерская диссертация
Количество страниц	: xvii+134
Дата защиты	: 19/06/2019
Научный руководитель	: д.п.н., профессор. Акматали Алимбеков

Словарь Махмуда Кашгари “Диван лугат ат-тюрк” как этнопедагогический источник

Махмуд Кашгари - великий тюркский философ XI века, выходец из Тянь-Шаня. В период с 1072 по 1074 года он написал словарь под названием «Диван лугат ат-тюрк». Настоящая работа была применена во многих областях в качестве настоящей тюркской энциклопедии.

Исследования по выявлению педагогического смысла наследия, его образовательных идей и концепций были ограничены небольшими статьями и докладами. Данный пропуск служит причиной для анализа «Диван лугат ат-тюрка» Махмуда Кашгари с педагогической и этнопедагогической точек зрения.

Диссертационная работа состоит из заглавия, введения, трех частей, заключения и списка использованной литературы.

В первой главе дается общая информация и рассматриваются исследовательские работы по наследию в Турецкой Республики и кыргызского научного мира Махмуда Кашгари «Диван-лугат-на-тюрк» в области истории, лингвистики и педагогики. Далее дается краткая информация относительно переводов вышеуказанного произведения в других странах.

Во второй главе сравниваются имеющиеся в произведении понятия, связанные с рождением ребенка, слова, описывающиеся ребенка, информация о «детском языке» с кыргызской педагогической культурой. Также проанализированы суеверия, связанные с

сохранением здоровья ребенка и его защитой, общие педагогические понятия, связанные с обучением и воспитанием, колыбельные, понятия об играх и игрушках, традиционные взгляды, связанные с родительскими обязательствами, определения, связанные с умственным и моральным воспитанием, со сходствами с традиционными понятиями кыргызского народа.

В третьей главе говорится об основных направлениях учебно-воспитательных идей, содержащихся в пословицах и поговорках наследия, сходствах, различиях и общих чертах поучительных стихотворений с кыргызскими фольклорными поучительными стихотворениями.

В заключительной части диссертации даются результаты выполненной работы, далее же в алфавитном порядке указан список использованной литературы, связанной с исследовательской работой.

Ключевые слова: Махмуд Кашгари, «Диван лугат-ат тюрк», словарь, дети, воспитания, этнопедагогика, педагогика, традиционные понятия и др.

ABSTRACT

Author : Akylai Asamidinova
University : Kyrgyz-Turkish Manas University
Department :Pedogogy
Type of Thesis : Master degree thesis
The Number of Page : xvii+134
Graduation Date :19/06/2019
Scientific Supervisor : Prof.Dr. Akmatali Alimbekov

DICTIONARY MAHMUD KASHGARI'S "DĪVĀNU LUGĀT AT-TURK" AS AN ETHNOPELAGOGICAL SOURCE

Mahmud al-Kashgari is a great scientist of XI century from Tenir Too Turkic people. He wrote famous dictionary Divan-Lughat-at-Turk during 1072-1074. This work was translated first into Turkish, than into Uzbek, Uyghur, Kazakh, Azerbaijani and Kyrgyz languages. As a real Turkish encyclopedia this work was examined in numerous scientific fields.

The researches done on revealing pedagogical sense of heritage, its educational ideas and concepts were limited by small articles and reports. This missing serves as a reason to analyze Mahmud Kashgari's Divan-Lughat-at-Turk from historical and pedagogical perspectives.

Dissertation is composed of preface, introduction, 3 related chapters, conclusion and bibliography.

In the first chapter of the work the general idea of the thesis is given. This part examines scientific works in Turkish and Kyrgyz scientific spheres, related to the heritage's historical, linguistic and pedagogical perspectives. Additionally, this chapter consists of data related to translations of Divan-Lughat-at-Turk done in other countries.

Second chapter of the dissertation depicts concepts related to childbirth; words describing the essence of the child, and the child's language. They were compared with Kyrgyz pedagogical culture. Additionally, the connection between beliefs related to child care and health care, pedagogical title for educating and nourishing, cradle song, game and toy concepts, traditional approaches related to parental responsibilities, definitions of mental and moral education with traditional concepts in Kyrgyz culture were examined.

The third section describes the main proverbial educational ideas of the work. Similarities, diversities and common ideas among educational songs in Divan-Lughat-at-Turk and Kyrgyz folk songs were also given in this part of the work.

Conclusion is the final chapter of the thesis, it supplies with the list of the literature used in the research in alphabetical order.

Key words: Mahmud Kashgari, Divan-Lughat-at-Turk, dictionary, children,educations, ethno pedagogy, pedagogy, traditional concepts and etc.